

Kandidatuppsats i offentlig förvaltning VT13

Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet

Jacob Derefeldt

Max Thulin

Handledare: Stig Montin

Examinator: Annika Theodorsson

Är hållbar utveckling ute på djupt vatten?

**En idéanalys av begreppet hållbar utveckling
inom den svenska och europeiska fiskepolitiken**

Sammanfattning

Hållbar utveckling har under de senaste decennierna blivit det centrala begreppet i både nationell och global miljöpolitik. Kärnan i hållbar utveckling innebär en avvägning mellan ekonomiska, ekologiska och sociala faktorer. Hur denna avvägning tar sig uttryck i praktiken skiljer sig dock avsevärt inom olika områden.

Stora delar av världens hav är överutnyttjade eller utfiskade. Om inte en dramatisk förändring sker kan varken fiskerinäringen eller ekosystemen överleva långsiktigt. Fiskeripolitiken har således misslyckats att göra en lyckad avvägning av hållbarhetsdimensionerna.

I denna uppsats presenteras en studie av den svenska och europeiska fiskeripolitiken i syfte att analysera hur begreppet hållbar utveckling tolkas på respektive nivå. Uppsatsens empiriska material består på europeisk nivå av den lagstiftning som reglerar den gemensamma fiskeripolitiken samt det förslag till reform av fiskeripolitiken som planeras träda i kraft 1 januari 2014. På svensk nivå består det empiriska materialet av lagstiftningen som rör det nuvarande operativa fiskeriprogrammet, samt det tekniska underlag med förslag på nytt operativt fiskeriprogram. I uppsatsen undersöks hur de tre hållbarhetsdimensionerna prioriteras på respektive nivå i den nuvarande lagstiftningen och om det skett en förändring i prioriteringen i förslagen till ny fiskeripolitik. Vidare presenteras en idéanalys där det empiriska materialet analyseras med hjälp av idealtyper.

Studien visar att det föreligger en tydlig prioritering mellan hållbarhetsdimensionerna på både europeisk och nationell nivå som generellt sett ser likadan ut på de bägge nivåerna. Den ekonomiska hållbarheten prioriteras högst. Den ekologiska hållbarheten får generellt sett stå tillbaka för ekonomiska intressen. Sist prioriteras den sociala hållbarheten. På båda nivåer präglas miljöarbetet av ekologisk modernisering.

I förslagen till ny lagstiftning visar studien att den ekologiska dimensionen får en ökad prioritering på europeisk nivå. Den ekonomiska dimensionen är dock fortfarande överordnad den ekologiska. I det svenska förslaget till ny lagstiftning visar studien på en ökad prioritering av den ekonomiska dimensionen. Detta tolkas som en ökad acceptans och spridning av teorin om ekologisk modernisering i den svenska politiken.

Nyckelord: hållbar utveckling, fiskepolitik, ekologisk modernisering, ekologisk ekonomi

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemformulering	2
1.3 Syfte och frågeställningar	3
1.4 Tidigare forskning	4
1.5 Avgränsningar	4
2 Teoretisk referensram	5
2.1 Hållbar utveckling	5
2.1.1 Framväxt.....	5
2.1.2 Stark och svag hållbarhet.....	7
2.2 Ekologisk modernisering.....	8
2.3 Ekologisk ekonomi	11
3 Material och metod	13
3.1 Material.....	13
3.2 Idéanalys.....	14
3.3 Idealtyper.....	15
3.3.1 Konstruktionen av våra idealtyper.....	15
3.3.2 Den ekonomiska idealtypen	17
3.3.3 Den ekologiska idealtypen.....	17
3.3.4 Den sociala idealtypen.....	18
3.4 Validitet och reliabilitet.....	19
4 Analys	20
4.1 EU.....	20
4.1.1 EU:s nuvarande fiskepolitik	20
4.1.1.1 Ekonomiska idealtypen.....	21
4.1.1.2 Ekologiska idealtypen.....	22
4.1.1.3 Sociala idealtypen	23
4.1.2 EU:s reformförslag av den gemensamma fiskepolitiken.....	24
4.1.2.1 Ekonomiska idealtypen.....	24
4.1.2.2 Ekologiska idealtypen.....	25
4.1.2.3 Sociala idealtypen	26
4.1.3 Sammanfattande reflektioner.....	27
4.2 Sverige.....	28
4.2.1 Sveriges operativa fiskeriprogram 2007-2013	28
4.2.1.1 Ekonomiska idealtypen	29
4.2.1.2 Ekologiska idealtypen.....	30
4.2.1.3 Sociala idealtypen.....	31
4.2.2 Tekniskt underlag för Havs- och fiskeriprogram 2014-2020	31
4.2.2.1 Ekonomiska idealtypen	32
4.2.2.2 Ekologiska idealtypen.....	33
4.2.2.3 Sociala idealtypen.....	34
4.2.3 Sammanfattande reflektioner.....	34
4.3 Jämförande analys av EU och Sverige	36
5 Slutsats	38
5.1 Förslag till vidare forskning	39
Referenser	40

1 Inledning

Begreppet *hållbar utveckling* är ett mångfacetterat och i många fall svårtolkat begrepp. Ända sedan begreppets genombrott i samband med Brundtlandrapporten har det varit det centrala begreppet i Förenta Nationernas (FN) miljöarbete och utgör fundamentet i både den svenska och Europeiska Unionens (EU) miljölagstiftning (SOU 2010:42). Kärnan i hållbar utveckling innebär en avvägning mellan ekonomiska, ekologiska och sociala intressen. Exakt hur denna avvägning tar sig uttryck i praktiken skiljer sig dock avsevärt åt inom olika områden. Vi presenterar i denna uppsats en undersökning av hur begreppet hållbar utveckling tolkas på europeisk och nationell nivå inom området havs- och fiskepolitik.

1.1 Bakgrund

FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) publicerar vartannat år en omfattande rapport över tillståndet i världens hav, *The State of World Fisheries and Aquaculture*. I samband med öppnandet av FAO:s 30:e fiskerikonferens år 2012 utkom den senaste upplagan av rapporten. Den målar upp en dyster bild av världens hav. Enligt rapporten är nästan 30 procent av jordens sammanlagda fiskebestånd överutnyttjade eller helt uttömda och runt 57 procent utnyttjas maximalt. Läget i europeiska vatten är ännu allvarligare – här anses 80 procent av haven vara överutnyttjade och långsiktigt kan varken fiskenäringen eller ekosystemen klara av ett sådant extremt fisketryck. Även våra svenska hav är i högsta grad drabbade av ett alltför intensivt fiske. Bestånden av torsk, ål och vildlax är alla hotade i Östersjön och Västerhavet och vissa lokala bestånd är idag helt borta (FAO 2012).

FN:s utvärdering av ekosystemens tillstånd, *Millennium Ecosystem Assessment*, pekar ut den globala fiskekrisen som ett av de största miljöproblemen i modern tid. Trots alla varningar om det akuta läget för fiskbestånden har dock överfisket fortsatt världen över. Ett av de största problemen i europeiska vatten är överkapaciteten i fiskeflottorna som hålls på fortsatt höga nivåer med hjälp av subventioner från EU. För att överleva kortsiktigt tvingas fiskenäringen att ta större fångster än rekommenderat, vilket leder till att deras långsiktiga

intressen motverkas (Miljövårdsberedningens promemoria 2006:1). Överfisket leder därmed till negativa konsekvenser både för den ekonomiska, ekologiska och sociala hållbarheten. FAO (2012) konstaterar i sin rapport att nya effektiva förvaltningsplaner måste sättas på plats snarast för att stävja den negativa utvecklingen.

Hållbar utveckling är en övergripande målsättning för EU och genomsyrar hela unionens politik, så även fiskepolitiken. Målet med den gemensamma fiskeripolitiken är att levande akvatiska resurser utnyttjas på ett hållbart sätt i ekonomiskt, miljömässigt och socialt hänseende. Den ska vidare bidra till en effektiv fiskeverksamhet inom ramen för en ekonomiskt lönsam och konkurrenskraftig fiske- och vattenbruksnäring som ger en rimlig levnadsstandard till dem som är beroende av fisket (Europeiska unionens råd 2002). Europeiska unionens gemensamma fiskeripolitik är en fullt utvecklad gemenskapspolitik, vilket innebär att alla medlemsländer omfattas av samma bestämmelser. I stort sett alla styrande regler och beslut för fisket i gemenskapens vatten fattas på EU-nivå. Enligt grundläggande EU-rättsliga principer får ett medlemsland inte fatta beslut som strider mot EU:s bestämmelser om den gemensamma fiskeripolitiken, utan får endast fatta beslut för att komplettera eller verkställa EU:s regelverk. Sveriges nationella fiskepolitik är således sammanvävd med EU:s regelverk (SOU 2010:42).

Baserat på resonemanget ovan kan det konstateras att den politik som nu förs inte har lyckats lösa spänningen mellan ekonomiska, miljömässiga och sociala intressen, och att diskrepansen mellan vad som anses måste göras och vad som faktiskt görs är stor.

1.2 Problemformulering

Europeiska kommissionen utgav år 2009 en grönbok¹ om reformen av den gemensamma fiskeripolitiken. Den ger i likhet med FAO:s rapport en dyster bild över tillståndet i de europeiska vattnen. I grönboken konstateras att det europeiska fisket präglas av överfiske, överdimensionerade fiskeflottor, för stora subventioner, svag ekonomisk tillväxt och minskade fångster. De mål som år 2002 fastställdes för att åstadkomma ett hållbart fiske i alla dimensioner har inte uppnåtts. Kommissionen anser dock att en fullständig och

¹ EU:s grönböcker kan jämföras med svenska utredningsbetänkanden (SOU). De utfärdas av kommissionen och används för att presentera nya idéer och åtgärder. En grönbok är första steget till en ny EU-lagstiftning.

genomgripande reform av den gemensamma fiskeripolitiken kan ge de dramatiska förändringar som krävs för att vända den nuvarande situationen. De målar upp en framtidsvision där överfisket är borta och EU:s fiskeflotta återigen är konkurrenskraftig (Europeiska kommissionen 2009). Det är denna grönbok som ligger till grund för det förslag till reform av den gemensamma fiskepolitiken som i skrivande stund diskuteras av medlemsländerna.

I Sverige pågår, parallellt med EU:s planerade reformer, en process i syfte att skapa en ny fiskelagstiftning. På regeringens uppdrag har Jordbruksverket och Havs- och vattenmyndigheten tillsammans utarbetat ett tekniskt underlag till ett operativt havs- och fiskeriprogram för åren 2014-2020. Det tekniska underlaget baserar sig delvis på det förslag till reform av den gemensamma fiskepolitiken som tagits fram av Europeiska kommissionen. Syftet är, i likhet med EU:s reformförslag, att bryta den onda cirkel som fiskenäringen och ekosystemen hamnat i (Jordbruksverket 2012).

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att analysera hur begreppet hållbar utveckling tolkas på europeisk och nationell nivå inom fiskepolitiken. Vår målsättning är att utreda hur begreppet tolkas i den nuvarande lagstiftningen jämfört med de förslag till lagförändringar som just nu utreds av båda aktörerna. Fokus ligger på hur de tre hållbarhetsdimensionerna ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet definieras och prioriteras i den europeiska och svenska fiskepolitiken.

Med utgångspunkt i det övergripande syftet genererar vi följande forskningsfrågor:

- Hur prioriteras hållbarhetsdimensionerna i fiskepolitiken på europeisk och nationell nivå och prioriteras de olika av de båda aktörerna?
- Har det skett en förändring över tid i prioriteringen av hållbarhetsdimensionerna mellan den nuvarande lagstiftningen och de föreslagna förändringarna?

1.4 Tidigare forskning

Hållbar utveckling är ett vida omskrivet begrepp. Även inom området för denna uppsats, fisket, finns det en hel del tidigare forskning. Bland annat har Mark Brady på uppdrag av Livsmedelsekonomiska institutet skrivit rapporten *Fiske i framtiden – hur förvalta en gemensam naturresurs?* där problemen i den europeiska gemensamma fiskeripolitiken undersöks (Brady 2004). Tillsammans med Staffan Waldo har Mark Brady även skrivit rapporten *Att vända skutan – ett hållbart fiske inom räckhåll* (Brady & Waldo 2008). I rapporten presenteras systemet med nyttjanderätter som en lösning på överfisket i Sverige och Europeiska Unionen. Vidare finns det flera statliga utredningar som beskriver strategier för ett hållbart fiske eller hur fiskebestånden utvecklas i svenska och nordiska vatten, bland annat *SOU 2010:42, Med fiskevård i fokus - en ny fiskevårdslag* och Miljövårdsberedningens rapport *Strategi för ett hållbart fiske* (Miljövårdsberedningens promemoria 2006:1). Men syftet som behandlas i denna uppsats, hur hållbarhetsdimensionerna prioriteras i fiskepolitiken, har vi inte funnit någon tidigare forskning om.

1.5 Avgränsningar

Vi avstår i denna uppsats från att studera hållbar utveckling som ett globalt fenomen. Vårt fokus ligger istället på den svenska fiskepolitiken. Då den svenska fiskepolitiken emellertid påverkas i stor utsträckning av europeisk lagstiftning, medför detta att perspektivet måste vidgas till att också omfatta fiskepolitik på EU-nivå.

Med fiskepolitik avser vi i denna uppsats det fiske som bedrivs på öppna vatten. Odling av djur (i Sverige framförallt fisk, kräftor och musslor) faller in under begreppet vattenbruk och kommer inte att behandlas vidare i denna uppsats.

Vi undersöker i denna uppsats hur dagens fiskepolitik ser ut, samt vilka tänkbara konsekvenser som föreslagna reformer kan antas få över den förda politiken. Att studera den europeiska och svenska fiskepolitikens historiska utveckling är förvisso intressant, men detta perspektiv ryms inte inom denna uppsats.

2 Teoretisk referensram

Vi presenterar i detta kapitel den teoretiska referensram som analysen av det empiriska materialet vilar på. Kapitlet inleds med en beskrivning av den hållbara utvecklingens framväxt. Därefter beskrivs indelningen i stark och svag hållbarhet. Vidare beskrivs två framträdande miljöpolitiska teorier, ekologisk modernisering och ekologisk ekonomi.

2.1 Hållbar utveckling

Hållbar utveckling som begrepp kan vid första anblick framstå som okontroversiellt. Begreppet har dock tillskrivits många olika betydelser och understundom kritiserats hårt. Men hållbar utveckling som begrepp har också vunnit acceptans i många sammanhang och har under decennier genomsyrat flera länders politik.

2.1.1 Framväxt

År 1972 anses ofta utgöra startpunkten för den våg av miljöpolitik som kom att svepa över världen. Detta år var första gången som FN höll en internationell miljökonferens, the UN Conference on the Human Environment. Samma år publicerade även tankesmedjan Romklubben sin rapport *Limits to Growth* som argumenterade för att jordens tillgångar inte kommer att räcka till på grund av den ekonomiska tillväxten samt den ökade globala befolkningstillväxten (Meadows 1972). Det som karaktäriserade denna tidiga epok inom miljöpolitiken var att de ekonomiska intressena vägde tyngre än de miljömässiga. Miljötänket var *ad hoc* och *ex post*, det vill säga att det fokuserades mer på filter till skorstenar och rör än att åtgärda själva problemen med fabriken, så kallad ”end-of-pipe” (Hajer 1995:26).

Begreppet hållbar utveckling eller *sustainable development* blev ett allmänt känt begrepp genom rapporten *Vår gemensamma framtid* (Our Common Future) som skrevs av Världskommissionen för miljö och utveckling (WCED) på uppdrag av FN år 1987. Dock

introducerades begreppet troligtvis redan i början av 1980-talet². Kommissionen leddes av Norges dåvarande statsminister Gro Harlem Brundtland och har på grund av detta ofta informellt kallats för Brundtlandkommissionen. Den fastslog att hållbar utveckling inte främst ska ses som en naturvetenskaplig disciplin utan även inkludera en social och ekonomisk utveckling (Jagers 2005:10f). I rapporten beskrivs hållbar utveckling som: ”[h]umanity has the ability to make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” (WCED 1987:43) och ”[w]hat is needed now is a new era of economic growth - growth that is forceful and at the same time socially and environmentally sustainable” (WCED 1987:3).

Hållbar utveckling består av tre dimensioner som samspelar och stödjer varandra: ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Kommissionen ansåg att det ur ett miljöperspektiv var viktigt att trygga grundläggande mänskliga behov för världens befolkning. Detta eftersom fattigdom tvingar nationer och människor att förstöra sin miljö för att undvika fattigdom och svält. Försvinner fattigdomen så försvinner miljöproblemen (Jagers 2005:10).

Forskare har från olika håll kritiserat Brundtlandrapporten. Vissa har önskat ge begreppet hållbar utveckling en ökad vetenskaplig acceptans genom att sätta upp en rad olika specifika indikatorer för att kunna göra ämnet mer kvantifierbart. Andra har kritiserat kommissionen av miljöideologiska skäl för att ingen hänsyn tas till naturens och miljöns egenvärde. Ytterligare kritik är att allt för stort ansvar läggs på fattiga länder när det framför allt är rika länder som har givit upphov till stora delar av miljöproblemen eller att allt för stor tilltro sätts till teknologisk utveckling. Dessutom innehåller Brundtlandrapporten ingen plan för hur hållbar utveckling kan omsättas i praktiken. Utöver all denna kritik finns dessutom ett 40-tal olika definitioner av vad hållbar utveckling egentligen är (Daly 1993, Jagers 2005, Mol 1996). Vi har valt att i denna uppsats utgå från WCED:s definition av begreppet hållbar utveckling, eftersom denna definition är den mest accepterade med störst spridning inom såväl politik som akademi.

² FN hävdar att begreppet introducerades år 1981 av den amerikanske miljövetaren och författaren Lester Brown, andra forskare att det var den brittiska miljöorganisationen The World Conservation Strategy som först använde begreppet år 1980. Dock har begreppet spårats redan till år 1976 från en rapport inom organisationen World Council of Churches.

Världens nationer ställs nu inför stora utmaningar. Miljöpolitik och den hållbara utvecklingen måste integreras i allt beslutsfattande på alla nivåer (Lundqvist 2005:87). Men frågan är: går det ens att kombinera en ekonomisk tillväxt med miljöhänsyn?

2.1.2 Stark och svag hållbarhet

På grund av sin mångfacetterade och komplexa natur har begreppet hållbar utveckling tolkats på en mängd olika sätt. Under denna punkt presenteras en grov kategorisering som ofta används inom hållbar utveckling, stark och svag hållbarhet. Det främsta syftet med denna kategorisering är att göra en sorts vattendelare mellan de två fundamentalt olika synsätt som existerar inom hållbar utveckling.

I sin kärna handlar stark och svag hållbarhet om hur olika typer av kapital kan ersätta varandra (substituerbarhet). Svag hållbarhet innebär att det är fullt möjligt att integrera ekonomisk tillväxt med miljöhänsyn, på grund av den fundamentala idén att alla former av kapital är mer eller mindre utbytbara med varandra. Ur detta synsätt kan alltså en kapitalstock (exempelvis en naturresurs) uttömmas så länge den ersätts av en annan kapitalstock. Med andra ord innebär det att det är värdet på samhällets samlade kapital som avgör om utvecklingen är hållbar eller inte (Fegler & Unemo 2000:84f). Stark hållbarhet innebär tvärtom att alla kapitalstockar måste bevaras och är således inte utbytbara med varandra. Vissa naturresurser är så viktiga att de ses som en förutsättning för människans överlevnad, så kallat kritiskt naturkapital (Fegler & Unemo 2000:83f). Detta synsätt innebär en radikal förändring av människans levnadsstandard, och ett steg bort från den rådande kapitalistiska synen på ekonomisk tillväxt (Baker 2007:301f). En vanlig tolkning (se exempelvis Krström & Ankarhem 2006:25) är att svag hållbarhet förknippas med neoklassisk ekonomi och stark hållbarhet med ekologisk ekonomi.

Den neoklassiska ekonomiska teorin får anses vara den dominerande ekonomiska teorin i världen idag och har varit så sen dess genombrott på 1870-talet. Den neoklassiska ekonomins kärna är teorin om tillgång och efterfrågan som på en marknad fastställer priser och produktion. Om priset går upp beror det på att efterfrågan är större än tillgången. Överpriset bidrar då till att producenterna producerar mer, tillgången ökar och att allt jämnar ut sig. Det finns alltså en fundamental tro på att marknaden själv kan lösa de

problem som uppstår (Eklund 2010). Den del av nationalekonomin som rör miljöfrågor brukar benämnas miljöekonomi. Miljöekonomin präglas av en syn där det råder relativ harmoni mellan miljö och ekonomisk tillväxt. Liksom hos de neoklassiska nationalekonomerna finns det hos miljöekonomerna en stark tilltro till den fria marknaden, får marknadskrafterna råda kommer jordens resurser inte att ta slut. Om en resurs överutnyttjas kommer priserna på resursen att höjas. Det högre priset leder till att efterfrågan minskar och att resurssnålare teknik utvecklas. Vidare är tillväxt en nödvändighet för att uppnå en hållbar utveckling enligt miljöekonomin. Det är tack vare tillväxten som vi kan utveckla lösningar för att använda våra resurser på ett mer effektivt sätt (Brännlund & Kriström 2012).

I motsatsförhållande till den svaga hållbarheten och miljöekonomi står den starka hållbarheten och ekologisk ekonomi. Ekologisk ekonomi har vuxit fram ur kritiken mot den etablerade neoklassiska miljöekonomin. I jämförelse med miljöekonomin är ekologisk ekonomi inte en uniform teoribildning, utan snarare ett samlingsbegrepp som innefattar olika tolkningar av begreppet hållbar utveckling. Gemensamt mellan alla de som förespråkar ekologisk ekonomi är tanken om att ekologisk hållbarhet är en förutsättning för ekonomisk utveckling. Miljöhänsyn ska alltid komma i första hand innan ett beslut fattas, även om det betyder att tillväxt får stå tillbaka (Friman 1999). En utförligare genomgång av begreppet ekologisk ekonomi följer nedan.

2.2 Ekologisk modernisering

Begreppet ekologisk modernisering introducerades år 1982 av de tyska samhällsvetarna Joseph Huber och Martin Jänicke. Kärnan i deras teori var att en ökad teknologisk utveckling av de moderna industrinationerna skulle lösa miljöproblemen (Dryzek 2012:170). Sedan begreppets introducering har olika tolkningar av vad begreppet ekologisk modernisering egentligen innebär presenterats. Hajer (1995:25) skriver att den mest generella definitionen av ekologisk modernisering erkänner att det finns miljöproblem men att dessa kan lösas med hjälp av teknologi och ekonomiska styrmedel som grön skatteväxling. Ett större ansvar åläggs marknaden där statens uppgift blir att

underlätta för marknaden att lösa problem på ett effektivt sätt genom exempelvis avregleringar. Miljöhänsynen bygger till stor del på frivillighet från näringsliv och industrin snarare än lagliga och administrativa tvångsåtgärder (Hajer 1995:273f).

Hajer ger även en mer utförlig definition av vad ekologisk modernisering innebär. För det första kombinerar ekologisk modernisering miljöproblem som den naturvetenskapliga skolan fokuserat på med ett nationalekonomiskt tänkande. Det går att räkna ut vad till exempel föroreningar verkligen kostar samhällen eller vad den optimala föroreningsnivån är. För det andra innebär ekologisk modernisering att miljöskyddet genererar ett positivt utfall (*positive-sum game*) i en spelteoretisk analys (se exempelvis Galaz 2005 eller Pihl 2007) vilket innebär att både miljön och näringslivet gynnas. Det som är det största hindret för att miljön inte förbättras är att inte alla människor, företag eller länder har anammat ekologisk modernisering. Det krävs att alla deltar för att resultaten ska bli som mest gynnsamma. För det tredje innebär ekologisk modernisering det grundläggande antagandet att miljöhänsyn och ekonomisk tillväxt kan förenas eftersom det lönar sig att förebygga föroreningar (Hajer 1995:26).

Ekologisk modernisering är den miljöpolitiska strategi som har präglat den västerländska miljöpolitiken sedan 1980-talet och det är denna strategi som är rådande i Sverige idag (Zannakis 2005:197). Redan år 1997 höll dåvarande statsminister Göran Persson ett tal där han konstaterade att denna miljöpolitik [ekologisk modernisering, vår anmärkning] skulle leda till en ny, bättre och grönare teknologi, ökad ekonomisk tillväxt samt fler arbetstillfällen. Det skulle bli ett nytt grönt folkhem. Ekologisk modernisering har sedan dess varit den miljöteori som präglat den svenska miljöpolitiken (Lundqvist 1998:250).

En förklaring till den ekologiska moderniseringens snabba spridning och integrering i den globala miljöpolitiken finns i teorins syn på samspelet mellan miljö och ekonomi. Ekologisk modernisering innebär en fusion av den ekonomiska och ekologiska dimensionen. Miljöhänsyn ska inte som tidigare ses som ett separat intresse utan integreras i den ekonomiska politiken (Lafferty & Meadowcroft 2000:450). Konflikten mellan ekonomisk tillväxt och miljön, som flera tidigare forskare inom biologi, miljövetenskap och andra naturvetenskapliga discipliner menade fanns, anses inom ekologisk modernisering vara obefintlig (Jansen, Osland & Hanf 1998:292). Lafferty och Meadowcroft (2000:446) skriver dessutom att en ökad ekonomisk tillväxt och

globalisering är en nödvändighet för att förbättra miljön. Ekonomisk tillväxt genererar ökade inkomster, integration och levnadsstandard. Detta leder i sin tur till en ökad politisk vilja till att förbättra miljön. Detta blir alltså en ”positive-sum” eller ”win-win” situation där samtliga aktörer gynnas. Hållbar utveckling är därmed fullt möjlig att förena med ekonomisk tillväxt och innebär enligt teorin enbart en reformering, inte ett helt systemskifte av miljöpolitiken. Detta är något som kan vara lockande för politikerna då det inte krävs en stor omställning för att bli mer miljövänliga. Ekologisk modernisering tilltalar flera aktörer eftersom den förspårar fattigdomsbekämpning, ett ökat välstånd, jämlikhet och en ökad fokusering av naturen och dess resurser. Detta ska trygga för framtida generationer utan att de industrialiserade länderna skulle behöva göra avkall och sänka sin nuvarande levnadsstandard (Lafferty & Meadowcroft 2000:12).

Inom ekologisk modernisering sätts en stor tilltro till att marknad, ekonomi och teknologi kan lösa miljöproblemen. Ett exempel på detta resonemang är att avgaser är resultatet av en onödig förbränning vilket är ett slöseri med resurser, pengar går upp i rök. Det är därför oftast mer lönsamt att förbättra produktionsprocessen i en fabrik vilket leder till en minskning av dessa avgaser istället för att använda filter som det tidigare miljötänkandet fokuserade på. Detta leder till en ekonomisk vinst för det enskilda företaget eftersom verkningsgraden blir högre. Att miljön förorenas mindre blir en positiv bieffekt av detta. Ur ett nationellt perspektiv är det även lönsamt att minska mängderna giftigt avfall under produktionsprocessen. Dessa gifter skulle kunna läcka ut i grundvattnet vilket skulle bli väldigt kostsamt att sanera samt att människor och miljö riskerar att komma till skada. Det blir billigare för staten samt bättre för miljön och samhället om dessa gifter aldrig uppstod. Dessutom är en ren miljö vackrare och hälsosammare vilket ger lyckligare och friskare medarbetare (Dryzek 2012:171). Lundqvist (2000:22) skriver vidare att ”[t]his is the core of ecological modernisation; environmental protection is turned into a ’positive-sum game’. Industry finds anticipatory development of green technology profitable, and the politicians can preach ‘green growth’”. Alla aktörer gynnas således av ekologisk modernisering.

Det råder dock inte en konsensus inom forskarvärden att ekologisk modernisering är rätt väg att gå för att lösa miljöproblemen på nationell och global nivå. Alla delar inte den optimism att teknologi, vetenskap och marknadslösningar ska råda bot på problemen. Kritiker menar också att ekologisk modernisering inneburit att den sociala dimensionen i

begreppet hållbar utveckling hamnat i bakgrunden. Mål som förknippas med social rättvisa inom och mellan generationer, en av huvudkomponenterna i Brundtlandrapporten, har alltså kommit i skymundan i den ekologiska moderniseringens tolkning av begreppet hållbar utveckling.

2.3 Ekologisk ekonomi

Ekologisk ekonomi kan inte anses vara en uniform teori utan samlar en rad olika forskare med olika bakgrund och är således tvärvetenskaplig. Den ekologiska ekonomins uppkomst brukar beskrivas som en reaktion mot den rådande neoklassiska nationalekonomins miljösyn. Många ekologiska ekonomer är även kritiska mot den ekologiska moderniseringen. Centralt för den ekologiska ekonomin är synsättet att långsiktig ekologisk hållbarhet är en förutsättning för all ekonomisk verksamhet. Det ekonomiska systemet är således beroende av jordens ekologiska gränser (Friman 1999).

Ekologisk ekonomi förespråkar den starka hållbarheten som nämns ovan. Till skillnad från miljöekonomin, som menar att alla kapitalstockar är utbytbara mot varandra, så hävdar ekologiska ekonomer att alla kapitalstockar måste bevaras för att hållbarhet ska uppnås (Costanza 1997).

Vidare ser ekologisk ekonomi jorden som ett slutet termodynamiskt system. Det innebär att det finns en gräns för hur mycket resurser jordens ekosystem kan förse det ekonomiska systemet med. Till skillnad från miljöekonomi och ekologisk modernisering ses alltså jordens resurser som ändliga enligt den ekologiska ekonomin (Costanza 1997).

En av de största förespråkarna för ekologisk ekonomi är den amerikanska ekonomen Herman E. Daly. Daly (1993) menar att jorden och mänskligheten inte klarar av den hållbara utveckling som ekologisk modernisering förespråkar. Daly menar vidare att människor ofta blandar ihop tillväxt med utveckling och egentligen menar hållbar tillväxt när de pratar om hållbar utveckling. Daly definierar tillväxt som "to increase naturally in size by the addition of material through assimilation or accretion" och utveckling som "to expand or realize the potentialities of; to bring gradually to a fuller, greater, or better state" (Daly 1993:267). Förenklat betyder detta att tillväxt innebär att något blir större och

utveckling innebär att något blir annorlunda. Daly menar att jordens ekosystem utvecklas, det blir inte större och är således en ändlig resurs. En ekonomi är också en ändlig resurs, den kan inte ständigt växa utan måste förr eller senare istället utvecklas. Det måste ske en ”development without growth” (Daly 1993:267). Som exempel på att exponentiell tillväxt inte kan ske obehindrat nämner Daly det klassiska tankeexperimentet att jorden inte klarar av att ett enda vetekorn fördubblas 64 gånger³. Ändå har västvärlden under de senaste två århundradena varit berorende av en exponentiell tillväxt för att bibehålla sin ekonomiska stabilitet. Daly menar alltså att det är omöjligt för västvärlden att fortsätta leva som vi gör, jordens resurser räcker helt enkelt inte till. Vi kan inte fortsätta att behandla jordens ändliga resurser som oändliga (Daly 1993).

Vidare har en del forskare (se exempelvis Hannigan 1995) direkt eller indirekt kritiserat ekologisk modernisering för att den inte klarar av att hantera allvarliga miljökriser. Som reaktion på detta svarar anhängare av ekologisk modernisering att när dessa kriser väl inträffar ändrar staten och marknaden på sin policy för att möta dessa problem (Mol 1996:309f). Andra forskare är kritiska till att sätta allt för stor tillit till tekniska lösningar och att ekologisk modernisering inte leder till tillräckligt miljöskydd, särskilt de tillfällen då marknaden själv ska reglera detta. Ett exempel på detta är förnyelsebara energikällor som sol-, vind- och vattenkraft. Trots att de förnyelsebara energikällorna ofta är det bästa alternativet ur ett miljöperspektiv, är välbeprövade teknologier som används i stor skala världen över och i flera fall också är mest ekonomiskt fördelbara alternativet kommer ändå den största andelen energi från fossila källor som kol, gas och olja. Företagen är alltså inte så självreglerande som ekologisk modernisering hävdar att de bör vara (York & Rosa 2003). Av andra kritiserar ekologisk modernisering för att vila på en svag empirisk och teoretisk grund (Baker 2007:300).

³ Det så kallade *Wheat and chessboard problem*. Om det på ett schackbrädes rutor läggs vetekorn så att på den första rutan finns ett korn och därefter dubblar antalet för varje ruta skulle detta generera $2^{64} - 1$ antal vetekorn i den 64:e rutan. Detta blir över 18 triljoner vilket är ungefär tusen gånger större än den årliga världsproduktionen av vete år 2010. Dessutom skulle detta täcka jordens totala yta åtta gånger om.

3 Material och metod

Vi presenterar i detta avsnitt hur studien genomförts samt diskuterar metodologiska ställningstaganden. För att underlätta studiens trovärdighet diskuterar vi också validitet och reliabilitet.

3.1 Material

Materialet som studeras i denna uppsats består av de nuvarande fiskerilagstiftningarna samt de förslag till förändringar som i skrivande stund diskuteras på europeisk och svensk nivå. Följande dokument studeras:

- *Rådets förordning (EG) nr 2371/2002 av den 20 december 2002 om bevarande och hållbart utnyttjande av fiskeresurserna inom ramen för den gemensamma fiskeripolitiken* (Europeiska unionens råd 2002).
- *Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om den gemensamma fiskeripolitiken, KOM(2011) 425 slutlig* (Europeiska kommissionen 2011).
- *Operativt program för fiskerinäringen i Sverige 2007–2013* (Landsbygdsdepartementet 2011).
- *Tekniskt underlag Havs- och fiskeriprogram 2014–2020* (Jordbruksverket 2012).

Både det europeiska och svenska förslaget till förändringar av fiskeripolitiken avser tidsperioden 2014-2020, men befinner sig i skrivande stund i olika faser av lagstiftningsprocessen. Europeiska kommissionens förslag till ny lagstiftning inom den gemensamma fiskeripolitiken diskuteras i skrivande stund av medlemsländerna i Europaparlamentet och förhoppningen är att den nya lagstiftningen ska vara på plats 1 januari 2014. I Sverige har arbetet inte kommit lika långt. Havs- och vattenmyndigheten och Jordbruksverket har gemensamt överlämnat ett tekniskt underlag till regeringen, *Tekniskt underlag - Havs- och fiskeriprogram 2014-2020*. Rapporten är en redovisning av

regeringsuppdraget att ta fram ett tekniskt underlag till lagstiftning som ska ersätta det nuvarande *Operativt program för fiskerinäringen i Sverige 2007–2013*.

Det bör påpekas att de föreslagna reformerna än så länge bara är just förslag. Det är högst troligt att förslagen kommer att förändras under färden genom lagstiftningsprocessen. I reformen av det europeiska fiskets fall genom de kompromisser som oundvikligen uppstår när alla unionens medlemsländer ska komma överens i parlamentet. I det tekniska underlagets fall genom det enkla faktum att det än så länge endast är just ett tekniskt underlag och har lång väg att färdas innan det blir ett färdigt lagförslag. Detta faktum är viktigt att ha i åtanke när materialet analyseras och eventuella slutsatser dras. Vi anser dock att vi med utgångspunkt i dessa dokument kan besvara våra forskningsfrågor, då dokumenten utgör de politiska riktlinjer som den framtida fiskepolitiken på europeisk och nationell nivå kommer att vila på.

3.2 Idéanalys

För att besvara uppsatsens syfte och forskningsfrågor har vi valt att använda oss av en beskrivande idéanalys. Med hjälp av en beskrivande idéanalys kan ideologiska aspekter av texter undersökas. Närmare bestämt kan en idéanalys analysera vilka ideologier eller idéer som omfattas av en organisation, och kan användas att tolka intentioner hos aktörer (Bergström & Boréus 2000). Då uppsatsens syfte är att undersöka hur begreppet hållbar utveckling tolkas i lagtexter och lagförslag finner vi denna metod relevant. Det finns inte någon given utvecklad mall för hur en idéanalys ska utföras och forskaren har således en stor frihet att själv utveckla ett analysinstrument som passar det övergripande syftet. Forskningsfrågan är central och avgör vilket verktyg som är lämpligast (Bergström & Boréus 2000:175f).

3.3 Idealtyper

För kunna analysera ett textmaterial måste först ett analyschema skapas. Vårt val föll på ett klassiskt tillvägagångssätt inom idéanalysforskningen, att skapa idealtyper. En fördel med idealtyper som tillvägagångssätt är att det gynnar en systematisk jämförelse där det går att göra en komparativ analys (Bergström & Boréus 2000:170). En idealtyp är en tankekonstruktion som försöker renodla de mest typiska egenskaperna hos ett begrepp eller ett fenomen. I skapandet av en idealtyp av exempelvis ett begrepp renodlas de idéer som utmärker det, i syfte att tydliggöra och sammanfatta dess innebörd (Esaiasson et al 2007:158). Idealtypen blir således en förenklad beskrivning, en extrembild, som inte existerar i verkligheten. En idealtyp kan alltså inte vara varken sann eller falsk, bara mer eller mindre användbar (Beckman 2005:28). Idealtyperna används inte för att formulera hypoteser utan ska snarare betraktas som ett raster, en tolkningsram, som läggs över texten i syfte att kategorisera och sortera olika formuleringar (Bergström & Boréus 2000:158). Tolkningsramen kan beskrivas som de ”teoretiska glasögon” med vilka textmaterialet tolkas genom (Beckman 2005:19f). Genom att jämföra det fenomen eller begrepp som studeras med de konstruerade idealtyperna kan sedan en analys göras (Esaiasson et al 2007:159).

3.3.1 Konstruktionen av våra idealtyper

Vi motiverar ovan valet av analysapparat. Nästa steg är att operationalisera det teoretiska ramverket. I vårt fall handlar det om att skapa idealtyper av begreppet hållbar utveckling. Ett vanligt tillvägagångssätt i konstruktionen av idealtyper är att utgå från tidigare forskning på området (Esaiasson et al 2007:160). Som vi nämner i avsnitt 2.1 är begreppet hållbar utveckling en fusion av tre dimensioner: ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet. Då vår intention är att ta reda på hur dessa dimensioner tolkas och prioriteras i fiskepolitiken finner vi det naturligt att skapa våra idealtyper utifrån dessa dimensioner.

Ett första problem vi stöter på i urskiljandet av hållbarhetsdimensionerna är att de i sin natur är mycket svåra att sära på. Själva tanken bakom hållbar utveckling är just att de tre dimensionerna ska samverka och interagera med varandra. Särskilt svårt är det att skilja på

miljö och ekonomi. Det är därför av största vikt att vi är mycket tydliga i utformandet av idealtyperna om de ska kunna användas som analysapparat. Risken med för löst definierade idealtyper är att materialet inte går att sortera (Bergström & Boréus 2000:170). Vi nämner ovan att idealtyper är en extrem modell som inte nödvändigtvis har någon förebild i verkligheten. Vi kommer således att skapa extremer av varje dimension som är medvetet överdrivna.

Hållbar utveckling har tolkats på en mängd olika sätt och det råder delade meningar om vad begreppet egentligen innebär. För att bringa ordning i begreppsförvirringen väljer vi att gå tillbaka till den simplificerade indelningen i svag och stark hållbarhet, som nämns i avsnitt 2.1.2. Där beskrivs indelningen i stark och svag hållbarhet som en sorts vattendelare mellan två fundamentala synsätt. Vidare beskrivs att en vanlig tolkning är att svag hållbarhet förknippas med neoklassisk ekonomi, miljöekonomi och ekologisk modernisering och stark hållbarhet med ekologisk ekonomi. Applicerat på våra idealtyper går det att argumentera för att den svaga hållbarheten närmast kan liknas vid den ekonomiska dimensionen och den starka hållbarheten ligger närmast den ekologiska dimensionen. Vi utgår således från denna rudimentära indelning i skapandet av den ekonomiska och ekologiska idealtypen.

För att illustrera svårigheten att skilja på ekonomiska och ekologiska begrepp följer här ett teoretiskt exempel. En hypotetisk utredning vill skydda ett fiskbestånd. Utredningen kommer fram till att en skatt på fisken kommer att minska dess efterfrågan på marknaden på grund av det ökade priset. Detta kommer i sin tur att leda till att fiskare undviker att fånga den eftersom efterfrågan minskar vilket i sin tur resulterar i att fiskebeståndet ökar. Själva idén om att en skatt kan lösa ett ekologiskt problem är utan tvekan en ekonomisk tanke, men skatten har tillkommit i syfte att skydda miljön. Vi påminner här om själva kärnan i idéanalysen: vi vill inte i första hand analysera texten i sig, utan idén bakom texten. Idén i det här fallet bygger på en fundamental ekonomistisk tro på att marknaden själv bäst kan hantera och lösa de problem som uppstår. Genom att se bortom den rent språkliga innebörden av texten och istället försöka nå den inneboende betydelsen kan vi på detta sätt sortera begreppen utifrån idealtyperna.

Till skillnad från den ekonomiska och ekologiska idealtypen är den sociala idealtypen betydligt mindre problematisk att skapa. Den största skillnaden i tolkningen av

hållbarhetsbegreppet mellan den svaga och starka hållbarheten rör den ekonomiska och ekologiska dimensionen, medan den sociala dimensionen är relativt okontroversiell.

Nedan presenteras de centrala begrepp som utgör analysapparaten idealtyper. Begreppen har teoretisk förankring i den tidigare forskning som presenteras i uppsatsens teoretiska referensram.

3.3.2 Den ekonomiska idealtypen

Vi nämner ovan tolkningen att den ekonomiska dimensionen förknippas med den svaga hållbarheten, som i sin tur kan liknas vid neoklassisk ekonomisk teori, miljöekonomi och ekologisk modernisering. Centrala begrepp inom dessa teorier är tillväxt, teknologisk utveckling och tekniska lösningar. Tillväxt är motorn i det ekonomiska systemet, utan en ständigt ökande tillväxt kan inte samhällets välfärd tillgodoses. Vidare sätts stor tro till teknologi och tekniska lösningar för att lösa miljöproblem. Även ekonomiska styrmedel är vanliga åtgärder och miljöhänsynen bygger ofta på frivillighet där ekonomiska incitament ska få näringslivet att ställa om till mer miljövänlig produktion. Vidare finns en stark tilltro till marknadslösningar. Genom tillgång och efterfrågan på en öppen marknad skapas förutsättningar för mindre förbrukning av hotade resurser och omställning till miljövänligare eller resurssnålare energiförbrukning.

3.3.3 Den ekologiska idealtypen

För att skapa den ekologiska idealtypen går vi tillbaka till beskrivningen av den starka hållbarheten, som i sin tur brukar förknippas med begreppet ekologisk ekonomi.

Det centrala i den starka hållbarheten och ekologisk ekonomi är synsättet att långsiktig ekologisk hållbarhet är en förutsättning för all ekonomisk verksamhet. Miljöhänsyn kommer alltså före tillväxt. Vidare kan jordens resurser inte betraktas som oändliga.

Andra viktiga aspekter för ekologisk hållbarhet omfattar miljöskydd och att naturen ska skyddas för sitt eget värde. Vidare måste ekosystemen ses i ett större perspektiv än vad de gör i den rådande miljöekonomin. Eftersom att alla jordens levande resurser samverkar i

ett ekosystem räcker det inte att skydda enskilda bestånd, en bredare ekosystemansats måste införas. Ett annat centralt begrepp är biologisk mångfald. Det knyter an till ekosystemansatsen och innebär att naturligt förekommande arter kan fortleva i livskraftiga bestånd och att artens överlevnad ska vara säkrad.

3.3.4 Den sociala idealtypen

Vi nämner ovan att den sociala dimensionen inte står i direkt konflikt med en annan hållbarhetsdimension på samma sätt som den ekonomiska och ekologiska och således är betydligt mindre problematisk att operationalisera.

Den sociala dimensionen går tillbaka till Brundtlandrapporten, där det konstaterades att det är viktigt att trygga grundläggande mänskliga behov och stoppa fattigdomen. Centrala begrepp för vår sociala idealtyp är människors lika värde och att resurser, inflytande och makt fördelas på ett rättvist, jämlikt och jämställt sätt. Människan står i centrum i den sociala hållbarheten, vilket handlar om begrepp som full sysselsättning, främja social integration och åstadkomma jämlikhet och jämställdhet.

Tabell 1. Sammanfattning av centrala begrepp i vår analysapparat

Ekonomiska idealtypen	Ekologiska idealtypen	Sociala idealtypen
<ul style="list-style-type: none"> • Miljöekonomi • Ekologisk modernisering • Tillväxt • Teknologisk utveckling • Tekniska lösningar • Ekonomiska styrmedel • Marknadslösningar • Konsumtion 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekologisk ekonomi • Miljöhänsyn före tillväxt • Ändliga naturresurser • Ekosystemansats • Kretslopp • Bevara biologisk mångfald 	<ul style="list-style-type: none"> • Jämlik fördelning (av resurser, inflytande och makt) • Hälsa • Jämställdhet • Mänskliga rättigheter • Sysselsättning • Fattigdomsbekämpning

3.4 Validitet och reliabilitet

Validitet i en kvalitativ undersökning kan delas upp i begreppsvaliditet och resultatvaliditet. Begreppsvaliditet innebär att det finns en god överensstämmelse mellan våra observationer och de teoretiska idéer som uppsatsen vilar på (Esaiasson et al 2007:63f). I uppsatsen kontext innebär detta hur vi omsätter teorierna ekologisk modernisering och ekologisk ekonomi i den operationella analysapparat som utgörs av våra idealtyper. Vi presenterar ovan utförligt vårt teoretiska ramverk samt redogör noggrant för hur vi utformar idealtyperna. Vidare är våra idealtyper förankrade i det teoretiska ramverk som presenteras. Vi anser således att kraven om begreppsvaliditet är uppfyllda. Resultatvaliditet innebär att undersökningen mäter det den påstår sig mäta (Esaiasson et al 2007:63f). Syftet med denna uppsats är att undersöka tolkningen av begreppet hållbar utveckling i europeisk och svensk fiskepolitik. Det empiriska materialet utgörs av den nuvarande lagstiftningen på europeisk och svensk nivå samt de förslag till reformer på respektive nivå. Vi anser således att även kraven för resultatvaliditet är uppfyllda.

Reliabilitet i en kvalitativ undersökning handlar främst om noggrannhet i forskarens tolkning av materialet (Bryman 2011:352). För att uppnå en hög reliabilitet försöker vi vara så tydliga i våra tolkningar som möjligt. Genom direkta citat och korrekta hänvisningar från det analyserade materialet kan läsaren följa hela analysarbetet och kritiskt granska våra tolkningar.

4 Analys

I detta kapitel presenterar vi vår analys av det empiriska materialet. De idealtyper som vi presenterar i kapitel 3 ovan fungerar här som ett raster som vi lägger över texten i syfte att sortera in relevanta begrepp och formuleringar under respektive idealtyp. Vi redovisar här inte materialet i sin helhet, utan presenterar ett urval av de begrepp som förekommer i materialet. Urvalet har gjorts med syfte att få ett så relevant och stringent material som möjligt. På grund av analysens utformning finner vi det mest lämpligt att presentera empiriska resultat, analys och diskussion löpande i texten. Vi vill därför göra läsaren uppmärksam på skillnaden i när vi presenterar resultat och när vi gör personliga tolkningar av dessa.

4.1 EU

I detta avsnitt presenteras först analysen av den nuvarande lagstiftningen av den gemensamma fiskeripolitiken. Därefter analyseras det reformförslag av den gemensamma fiskeripolitiken som Europeiska kommissionen tagit fram. Slutligen presenteras en jämförande analys av de båda dokumenten.

4.1.1 EU:s nuvarande fiskepolitik

EU:s nu gällande gemensamma fiskelagstiftning finns återgiven i *Förordning (EG) nr 2371/2002 av den 20 december 2002, om bevarande och hållbart utnyttjande av fiskeresurserna inom ramen för den gemensamma fiskeripolitiken*. Förordningen trädde i kraft den 1 januari 2003.

4.1.1.1 Ekonomiska idealtypen

I förordningens inledande stycken beskrivs dess bakgrund. Det konstateras att ”eftersom många fiskbestånd fortsätter att minska bör den gemensamma fiskeripolitiken förstärkas för att säkerställa fiskerinäringens livskraft på lång sikt genom hållbart utnyttjande av levande akvatiska resurser” (Europeiska unionens råd 2002:59). Beskrivningen passar väl in i den ekonomiska idealtypen framförallt eftersom målet, att säkerställa fiskenäringens livskraft, är det centrala. Fiskebeståndens hållbarhet har här således inget egenvärde i sig, utan beskrivs istället som en resurs med vilken huvudmålet ska uppnås.

En annan indikation på fokuseringen vid ekonomiska värden återfinns i hur en medlemsstat ska bestraffas när den överskridit sina fiskemöjligheter, genom avdrag av medlemsstatens fiskemöjligheter. ”Gemenskapen bör ha möjlighet att göra fiskemöjlighetsavdrag från en medlemsstat när en medlemsstat har överskridit sina fiskemöjligheter. Om fiskemöjlighetsavdrag inte är möjligt, kan compensationen utgöras av ett motsvarande värde” (Europeiska unionens råd 2002:60). Citatets andra mening illustrerar tydligt att det anses råda utbytbarhet mellan fisk som resurs och andra resurser. Denna tanke kan spåras till den grundläggande indelningen i stark och svag hållbarhet och synen på kapitalstockarnas utbytbarhet (se avsnitt 2.1.2). Enligt den svaga hållbarheten kan en miljöresurs utbytas mot en annan resurs och fortfarande vara hållbar. Detta synsätt är således en tanke som kan härledas till miljöekonomin, och sorteras in under vår ekonomiska idealtyp.

I artikel 2 beskrivs målen för den gemensamma fiskeripolitiken. I målbeskrivningen nämns alla tre tre hållbarhetsdimensionerna och det konstateras att ”den gemensamma fiskeripolitiken ska säkerställa att levande akvatiska resurser utnyttjas på ett hållbart sätt i ekonomiskt, miljömässigt och socialt hänseende” (Europeiska unionens råd 2002:61). Så långt görs alltså ingen tydlig avvägning mellan de tre dimensionerna. Vidare beskrivs målen mer specifikt som att ”vidta åtgärder för att skydda och bevara levande akvatiska resurser och arbeta för ett hållbart utnyttjande av dem”. Detta ska ”bidra till en effektiv fiskeverksamhet inom ramen för en ekonomiskt lönsam och konkurrenskraftig fiske- och vattenbruksnäring” (Europeiska unionens råd 2002:61). Här är ansatsen både ekologisk och ekonomisk. Ekologisk på så sätt att akvatiska resurser ska skyddas och bevaras. Dock benämns de fortfarande som en resurs som finns där för att utnyttjas, och fisken ska ultimatum

bidra till en effektiv och konkurrensraftig fiskenäring. Sammantaget tolkar vi det som att den ekonomiska idealtypen väger över i det här fallet.

I artikel 4 beskrivs de typer av åtgärder som ska införas för att uppnå målen som nämns i artikel 2. Där slås det inledningsvis fast att för att uppnå målen ska rådet införa ”gemenskapsbestämmelser för tillträde till vatten och resurser och för hållbar fiskeverksamhet” (Europeiska unionens råd 2002:62). Här frångår de alltså till viss del den tidigare breda målbeskrivningen som innefattade alla tre hållbarhetsdimensionerna och riktar istället in sig på fiskeverksamheten med fokus på tillträde och resurser. Dessa bestämmelser är i sin tur av både ekonomiska och ekologiska slag. De vi sorterar som ekonomiska handlar främst om tekniska bestämmelser om fiskeredskapens utformning och fångstmetoder och även de ekonomiska incitament för att främja ett mer selektivt fiske (Europeiska unionens råd 2002:62). Denna tro på teknisk utveckling som lösningar på miljöproblem kan anses tillhöra en ekonomisk tankegång som kan spåras till både miljöekonomi och ekologisk modernisering, och sorteras således in under den ekonomiska idealtypen.

4.1.1.2 Ekologiska idealtypen

En åtgärd som stämmer väl överens med den ekologiska idealtypen återfinns i paragraferna om återhämtningsplaner. Det konstateras att det är en ”absolut prioritet” att anta fleråriga återhämtningsplaner för de bestånd som befinner sig ”utanför säkra biologiska gränser”. Vidare konstateras det att ”avsevärda minskningar” av fisket av dessa bestånd kan komma att krävas för att bestånden ska kunna återhämta sig, samt att det föreligger ett ”trängande återhämtningsbehov” för vissa arter (Europeiska unionens råd 2002:59). Att det ses som prioritet att säkra hotade bestånd genom bland annat en minskning av fisket anser vi tyda på en idé om att miljön går före tillväxt, vilket stämmer överens med vår ekologiska idealtyp.

Under målbeskrivningen i artikel 2 kan ett försök till en ekologisk ansats urskiljas. Där konstateras att det ska arbetas för att ”minimera fiskeverksamhetens påverkan på de marina ekosystemen” samt att ”sträva efter att gradvis genomföra ett synsätt i fiskeriförvaltningen som grundar sig på ekosystemen” (Europeiska unionens råd 2002:61). En syn på

ekosystemen som grundläggande kan anses höra hemma i den ekologiska ekonomins tankeskola och således även vår ekologiska idealtyp. Dock nämns denna åtgärd inte övrigt i förslaget, inte heller hur den gradvis ska införas. Vidare anser vi att begreppet i styckets kontext överskuggas i viss mån av den i övrigt ekonomiska formuleringen.

I artikel 7 och 8 beskrivs nödåtgärder som kommissionen eller ett medlemsland får besluta om i de fall då omedelbara åtgärder krävs för att avstyra ett allvarligt hot mot bevarandet av akvatiska resurser eller ekosystemet. Åtgärderna får dock endast tillämpas under högst sex månader (tre månader i medlemsländernas fall) (Europeiska unionens råd 2002:63). Huruvida detta kan räknas till en ekologisk eller ekonomisk idealtyp är inte helt enkelt att avgöra. Nödåtgärden i sig kan anses ha drag av den ekologiska idealtypen, då den sätter miljön först genom att förhindra fiskenäringen från att fiska. Dock finns fortfarande begreppet resurs där som vittnar om en fundamental ekonomisk tanke om att fisken trots allt i slutändan är en resurs som ska utnyttjas. Dessutom indikerar tidsrestriktionen på sex (eller tre) månader att det föreligger ett överordnat ekonomiskt motiv bakom beskrivningen. Någon motivering till den satta tidsrestriktionen nämns inte, men det kan tolkas som att en allt för lång tidsram hade kunnat inverka negativt på fiskenäringen.

4.1.1.3 Sociala idealtypen

Varje medlemsland har enligt EU-lagstiftningen rätt till att inom tolv sjömil (cirka 22 kilometer) från sin kust anta bestämmelser om att minska fiskeansträngningen i syfte att bevara de akvatiska resurserna. Förordningen konstaterar att dessa bestämmelser har fungerat tillfredställande och har medverkat till att ”bevara den traditionella fiskeverksamhet som den sociala och ekonomiska utvecklingen av vissa kustsamhällen är starkt beroende av” (Europeiska unionens råd 2002:60). Detta sorteras in under den sociala idealtypen då vi tolkar detta som en ansträngning att bevara kustsamhällen och mindre lokala samhällen och ge landsbygden en chans att överleva.

Senare i förordningen konstateras det att ”då vissa kustområden är beroende av fisket bör man se till att fiskeverksamheten förblir relativt stabil” samt ”tillvarata de särskilda behoven i regioner där lokalbefolkningen är särskilt beroende av fiske och närliggande

verksamheter” (Europeiska unionens råd 2002:60). Även här görs en ansträngning att göra det möjligt för mindre samhällen som är beroende av fiske att överleva. Hur fiskeverksamheten ska förbli stabil i dessa regioner nämns dock inte mer ingående i förordningen.

4.1.2 EU:s reformförslag av den gemensamma fiskepolitiken

Den föreslagna reformen av den gemensamma fiskepolitiken finns återgiven i *Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om den gemensamma fiskeripolitiken, KOM(2011) 425 slutlig* och har tagits fram av Europeiska kommissionen.

4.1.2.1 Ekonomiska idealtypen

I reformförslagets inledning återfinns ett nytt begrepp, *maximalt hållbart uttag* (maximum sustainable yield, MSY). Begreppet har ersatt hållbart utnyttjande, som är det genomgående begreppet i den nuvarande fiskelagstiftningen. MSY definieras i förslaget som ”den maximala fångst som kan tas ur ett bestånd under obegränsad tid” (Europeiska kommissionen 2011:22). Om det nya begreppet innebär ett ökat ekonomiskt inflytande på den hållbara utvecklingen kan inte enkelt avgöras. Vi kan dock konstatera, baserat på tanken om fisken som en resurs som kan fiskas under obegränsad tid, att maximalt hållbart uttag är ett begrepp baserat på ett ekonomiskt sätt att resonera och således sorteras in under den ekonomiska idealtypen.

Reformförslagets mål är uppdelade i *Allmänna mål* och *Särskilda mål*. Allmänna mål kan ses som den övergripande målsättningen, medan särskilda mål kan beskrivas som åtgärderna för att uppnå dessa. De allmänna målen innehåller både drag av den ekonomiska och ekologiska idealtypen medan de särskilda målen har en mer ekonomisk och social karaktär (närmare beskrivning av de ekologiska och sociala idealtyperna följer nedan). I de allmänna målen slås det bland annat fast att fiskeripolitiken ska ”bidra till att trygga livsmedelsförsörjning” och att de marina resurserna hålls på nivåer som säkerställer att skördade arter ger ”maximalt hållbart uttag senast 2015” (Europeiska kommissionen

2011:20). Här råder alltså fortfarande idén om att fisken i havet är en resurs som i slutändan är till för att trygga livsmedelsförsörjningen, något vi anser falla under den ekonomiska idealtypen. Vidare beskrivs det i de särskilda målen att för att uppnå de allmänna mål som nyss nämnts ska den gemensamma fiskeripolitiken bland annat ”skapa förutsättningar för effektiv fiskeverksamhet i en ekonomiskt livskraftig och konkurrenskraftig fiskerinäring” samt ”eliminera oönskade fångster av kommersiella bestånd” (Europeiska kommissionen 2011:20). Den första meningen anser vi vara övervägande ekonomisk. Den andra är vid första anblick inte helt lätt att kategorisera, eftersom oönskade fångster kan elimineras på flera sätt. I artikel 8, *Typer av tekniska åtgärder*, beskrivs hur dessa oönskade fångster ska elimineras. Bland annat ska det göras begränsningar av fiskeredskapens utformning i syfte att göra redskapen mer selektiva och minska oavsiktlig fångst (Europeiska kommissionen 2011:25). Vi har ovan argumenterat för att en sådan syn på tekniska lösningar och teknisk utveckling som en lösning på miljöproblem stämmer väl överens med den ekonomiska idealtypen.

En av de stora nyheterna i reformen är systemet med överlåtbara fiskenyttjanderätter. Fiskenyttjanderätter innebär förenklat att ett medlemslands totala fiskekvot delas upp bland landets yrkesfiskare. Yrkesfiskarna kan sedan välja att, om de så önskar, sälja dessa tilldelade kvoter till andra fiskare i andra medlemsländer. Förhoppningen är att systemet med fiskenyttjanderätterna ska få stora och positiva effekter när det gäller att få bort överkapaciteten i fiskeflottorna och förbättra fiskeindustrins ekonomiska resultat och tanken är att systemet ska bidra till att fiskerinäringen själv reducerar flottkapaciteten och ökar den ekonomiska lönsamheten (Europeiska kommissionen 2011:33f). Systemet med fiskenyttjanderätter kan tolkas som en genomgående ekonomisk tanke. Tron på att marknaden själv kan lösa överkapaciteten i fiskeflottan har både drag av miljöekonomi och ekologisk modernisering och stämmer därmed överens med vår ekonomiska idealtyp.

4.1.2.2 Ekologiska idealtypen

I reformens inledning beskrivs den konsekvensanalys som gjordes vid framtagandet av reformen. Det konstateras att ”i konsekvensanalysen togs det fram flera alternativa lösningar för en reform av den gemensamma fiskeripolitiken. I samtliga alternativ ingår

miljö hållbarhet som en grundförutsättning för övergripande hållbarhet” (Europeiska kommissionen 2011:5). Här ser vi alltså ett betydande skifte i riktningen mot ekologisk ekonomi där det konstateras att bevarandet av miljön är en förutsättning för ekonomisk och social utveckling. Senare i reformen slås det återigen fast att ”huvudsyftet med den gemensamma fiskeripolitiken är att säkra långsiktigt hållbara miljövillkor för fisket och vattenbruket, vilket är en grundförutsättning för att skapa hållbara ekonomiska och sociala förutsättningar för fiskeindustrin” (Europeiska kommissionen 2011:6). Även här konstateras det alltså att ekologisk hållbarhet är en förutsättning för att ekonomisk och social hållbarhet ska kunna uppnås.

Som tidigare nämnts har reformens allmänna mål drag av både den ekologiska och ekonomiska idealtypen. Där konstateras bland annat att ”den gemensamma fiskeripolitiken ska införa en ekosystemansats i fiskeriförvaltningen för att säkerställa att fiskeverksamhetens inverkan på de marina ekosystemen begränsas” (Europeiska kommissionen 2011:20). Ekosystemansatsen är ett nytt begrepp som inte finns med i den nuvarande lagstiftningen, och innebär att fisket inte skadar ekosystemens framtida funktion, mångfald och struktur (Europeiska kommissionen 2011:22). Att ta hänsyn till ekosystemens komplexitet anser vi hemmahörande i den ekologiska ekonomin och således den ekologiska idealtypen. Ekosystemansatsen ska dock samtidigt ”säkerställa hög nytta från de levande akvatiska resurserna” (Europeiska kommissionen 2011:22). Ekonomiska värden ges fortfarande störst utrymme i reformen, även om ett visst skifte mot ett ekologiskt perspektiv kan skönjas.

4.1.2.3 Sociala idealtypen

I reformen finns ett förslag att införa en klausul om de mänskliga rättigheterna i avtalen om hållbart fiske. ”Respekten för de demokratiska principerna och mänskliga rättigheterna [...] bör utgöra en viktig del av avtal om hållbart fiske och omfattas av en särskild klausul om de mänskliga rättigheterna.” (Europeiska kommissionen 2011:17). I de särskilda målen finns ett socialt anslag. Där konstateras att den gemensamma fiskepolitiken ska bidra till ”tryggad livsmedelsförsörjning och sysselsättningen i kust- och landsbygdsområden” samt ”bidra till en rimlig levnadsstandard för dem som är beroende av fiskeverksamheten”

(Europeiska kommissionen 2011:21). Införandet av en klausul om mänskliga rättigheter kan tolkas som att den sociala dimensionen fått en ökad prioritet i den föreslagna reformen.

4.1.3 Sammanfattande reflektioner

Mot bakgrund av resonemanget ovan kan perspektiven i EU:s nuvarande lagstiftning rangordnas enligt följande: den ekonomiska dimensionen ges störst betydelse, följt av den ekologiska och sist den sociala. Det slås tidigt fast att det centrala i lagstiftningen är att fiskerieringens livskraft ska säkras. Vidare ses fisk i första hand som en resurs som ska bidra till att säkra fiskerieringens livskraft, och i vissa hänseenden även en resurs som är utbytbar mot en annan. Den ekologiska aspekten är dock närvarande i både återhämtningsplaner och nödåtgärder, men får sammantaget stå i skuggan för ekonomiska ideal. Sammantaget kan vi konstatera att ekonomiska ideal ges företräde över de ekologiska. De sociala idealtyperna återfinns i lägst utsträckning, vilket kan förklaras av en allt för snäv definition i konstruktionen av den sociala idealtypen.

I reformförslaget finner vi en ökad prioritering av den ekologiska dimensionen. Konsekvensanalysen som ligger till grund för reformförslaget konstaterar att miljöhållbarhet är en grundförutsättning för ekonomisk och social hållbarhet. Det går att argumentera för att reformförslaget således vilar på en värdegrund som mest liknar den ekologiska idealtypen. Vidare har en ekosystemansats föreslagits. Detta kan anses indikera ett litet skifte mot ekologisk ekonomi.

I reformförslaget har begreppet hållbart utnyttjande övergetts och ersatts med maximalt hållbart uttag. Om det nya begreppet innebär ett ökat ekonomiskt inflytande på den hållbara utvecklingen kan inte enkelt avgöras. Vi kan dock konstatera att begreppet maximalt hållbart uttag är ett begrepp baserat på ett ekonomiskt sätt att resonera, och således definitivt tillhör den ekonomiska idealtypen. Vi kan således inte dra några slutsatser huruvida det nya begreppet gör den ekonomiska dimensionen mer eller mindre prioriterad i förhållande till den nuvarande lagstiftningen, utan kan endast konstatera att det fortfarande föreligger ett grundläggande ekonomiskt tänkande bakom fisken som en resurs som ska utnyttjas oberoende till sitt ekologiska egenvärde.

Introduceringen av fiskenyttjanderätter utgör en stor del av reformförslaget. Fiskenyttjanderätterna bygger till stor del på idéer om marknadslösningar och frivillighet. Vi anser att systemet med fiskenyttjanderätter kan tolkas som att den europeiska fiskepolitiken fått ökade drag av ekologisk modernisering. Vi har således hittat en antydning till ökning av både ekologisk ekonomi och ekologisk modernisering i olika delar av reformförslaget.

Det kan konstateras att i likhet med den nuvarande lagstiftningen är även i förslaget den sociala dimensionen fortfarande underordnad den ekonomiska och ekologiska. Dock skulle införandet av begreppet mänskliga rättigheter kunna tolkas som att den sociala dimensionen fått en ökad prioritet i den föreslagna reformen.

4.2 Sverige

I följande avsnitt presenteras inledningsvis en analys av det svenska operativa fiskeriprogrammet för perioden 2007-2013. Därefter analyseras det förslag till förändringar som presenteras i rapporten *Tekniskt underlag för Havs- och fiskeriprogram 2014-2020*. Slutligen presenteras en jämförande analys mellan de båda dokumenten.

4.2.1 Sveriges operativa fiskeriprogram 2007-2013

Det nuvarande svenska fiskeriprogrammet finns återgivet i *Operativt program för fiskerinäringen i Sverige 2007–2013* (Landsbyggsdepartementet 2011). Syftet med programmet är att främja ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart fiske. Det övergripande målet med programmet är att balans ska råda mellan tillgången på fisk och den svenska fiskeflottans kapacitet. I programmet finns fem prioriterade åtgärder: ”anpassning av gemenskapens fiskeflotta”, ”vattenbruk, insjöfiske, beredning och saluföring av fiskeri- och vattenbruksprodukter”, ”åtgärder av gemensamt intresse”, ”hållbar utveckling av fiskeområden” samt ”tekniskt stöd” (Landsbyggsdepartementet 2011).

4.2.1.1 Ekonomiska idealtypen

Kapitlet *Tekniskt stöd* är det som tydligast överensstämmer med den ekonomiska idealtypen. Det finns ett stort fokus på förvaltning, övervakning, utvärdering, studier, kontroll och revision. En stor tilltro sätts till att teknik och ekonomi ska lösa miljöproblemen. Detta kan vara att anpassa fiskeansträngningen, att förbättra lönsamheten inom fiskerieringen, skapa balans mellan flottans kapacitet och fiskeresurserna eller att erbjuda kompensation till fartyg om de tillfälligt eller definitivt upphör med fiske (Landsbyggsdepartementet 2011:65). Dessa resonemang kan anses stämma väl överens med den ekonomiska idealtypen.

Ett annat tydligt exempel på ett ekonomiskt resonemang rör anpassningen av den svenska fiskeflottan, som räknats ut enligt företagsekonomisk lönsamhet. Det konstateras att ”beräkningarna visar då på att det fordras att kapaciteten minskar med ca 50 procent inom det demersala torskfisket [...] Vidare råder en överkapacitet inom det pelagiska segmentet och enligt beräkningarna bör ca 30 procent av kapaciteten inom det pelagiska segmentet skrotas eller på annat vis försvinna ur den svenska flottan”⁴ (Landsbyggsdepartementet 2011:66). I detta resonemang anses fisken vara en mätbar resurs eftersom det går att göra kalkyler på hur stor fiskeflottan bör vara för att lönsamhet ska råda. Fisken har inget egenvärde och detta skulle likaväl kunna beskriva en process med input, output och råvaror.

Även när resultatet leder till en bättre miljö eller en minskad påverkan av denna, sätts tilltro till teknik för att åstadkomma detta. I fiskeriprogrammet beskrivs till exempel att ny produktionsteknologi som minskar miljöpåverkan inom fisket särskilt ska prioriteras (Landsbyggsdepartementet 2011:80). Detta textavsnitt signalerar att ekonomi och teknik kan åtgärda de ekologiska problemen som till exempel överfiske leder till. Vidare prioriteras insatser som genererar hållbar tillväxt genom miljö- och sysselsättningsaspekter, utbildningsinsatser och nyrekrytering. Alla dessa åtgärder kan tolkas som uttryck för ett miljöekonomiskt perspektiv, och därmed sorteras in under den ekonomiska idealtypen.

Andra begrepp i rapporten som sorteras in under den ekonomiska idealtypen är maximalt hållbart uttag, kontroll, tillsyn, bränsleanvändning, effektivitet, riskanalyser, konkurrens och utveckling av fiskeredskap.

⁴ Begreppen pelagiskt och demersalt fiske avser vilket zon eller djup i havens ekosystem som fisket bedrivs på.

4.2.1.2 Ekologiska idealtypen

Enligt ekologisk modernisering kan miljöproblem lösas med hjälp av teknologi och ekonomiska styrmedel vilket gör att de flesta till synes ekologiska åtgärder i fiskeriprogrammet i tolkningen sorteras in under den ekonomiska idealtypen. Bland annat konstateras det att ”flertalet kommersiella fiskbestånd fiskas för närvarande utom säkra biologiska gränser. Tillsammans med näringen behöver fiskemetoder utvecklas, som leder till en förbättrad selektivitet, minskar risk en för bifångst och förhindrar utkast” (Landsbygdsdepartementet 2011:92). Vidare konstateras att dessa åtgärder i sin tur kommer att leda till positiva bieffekter som ökade fiskbestånd. Att det i texten noteras att fisken befinner sig utanför säkra biologiska gränser kan förvisso anses indikera en viss ekologisk hänsyn, men ökade fiskebestånd ses dock bara som en positiv bieffekt av den tekniska utvecklingen. Helhetsbilden blir alltså att de ekonomiska faktorerna överväger de ekonomiska.

Det är betydligt svårare att hitta åtgärder som bygger på ett renodlat ekologiskt synsätt, det vill säga ett synsätt där teknik, ekonomi eller sociala fördelar inte är det grundläggande. De få exempel vi kan finna i programmet är skydd av akvatisk fauna och flora, restaurering av naturliga fiskebestånd samt främjande av kustmiljöns kvalitet (Landsbygdsdepartementet 2011:91f).

Det kan tyckas paradoxalt att den ekologiska idealtypen inte får större fokus i ett program vars främsta syfte är att bidra till hållbar utveckling av fiskenäringen. Enligt den ekologiska moderniseringen är detta dock inget konstigt utan fullt logiskt. Som tidigare nämnts är den ekologiska moderniseringens lösningar på miljöproblem teknisk utveckling och ekonomiska styrmedel. I programmet läggs ett stort ansvar på fiskeindustrin att själva vidta åtgärder för att lösa miljöproblemen. Staten ger förvisso ekonomiska bidrag och bistår med utbildning och forskning för att lösa problemen, men till stor del sker miljöhänsynen på frivillig basis. Detta tolkas som att ekologisk modernisering har en stor acceptans i den svenska fiskepolitiken.

4.2.1.3 Sociala idealtypen

Fiskeriprogrammet konstaterar att fiskerinäringen är viktig för att små fiskesamhällen och lokala arbetsmarknader ska överleva. Fiskerinäringen är en viktig faktor för det ekonomiska och sociala välbefindandet, och bidrar till att utveckla nya arbetstillfällen. Det kan till exempel vara turism, hamnpersonal, serviceanläggningar och butiker som är beroende av fiskerinäringen. Dessutom har fisket en stor betydelse för flera regioner och orter där en minskning av fiskerinäringen kan leda till en sämre allmän servicenivå, exempelvis kommunikationer. Även natur- och kulturmiljövärden är starkt kopplade till fiskerinäringen inom dessa regioner (Landsbygdsdepartementet 2011:100). Programmet fastslår också att fiske är en källa till rekreation för många vilket banar väg för entreprenörer inom fiske- och upplevelseturism. Därför ska flera åtgärder inom fiskeripolitiken inriktas just mot orter som har låg folktäthet, områden där fisket är på tillbakagång samt små fiskesamhällen (Landsbygdsdepartementet 2011:102). Stor vikt läggs också på jämställdhet inom fiskerinäringen. Fisket är av tradition en mansdominerad miljö. Det fastslås att jämställdhet mellan kvinnor och män inom denna industri ska främjas och det är viktigt vid till exempel utbildningsinsatser att båda köns möjligheter och behov beaktas eftersom jämställdhet är viktigt för tillväxt och konkurrenskraft (Landsbygdsdepartementet 2011:46).

4.2.2 Tekniskt underlag för Havs- och fiskeriprogram 2014-2020

I rapporten *Tekniskt underlag för Havs- och fiskeriprogram 2014-2020* presenterar Jordbruksverket i samråd med Havs- och vattenmyndigheten de förslag som ska leda till ett nytt operativt fiskeriprogram under perioden 2014-2020 (Jordbruksverket 2012). Jordbruksverket och Havs- och vattenmyndigheten är de myndigheter som främst ansvarar för havs- och fiskefrågorna i Sverige. I rapporten presenteras 18 åtgärder i fem kategorier: högt prioriterade åtgärder, lägre prioriterade åtgärder, ej prioriterade åtgärder, prioriteras vid ökat behov samt bortvalda åtgärder. De högst prioriterade åtgärderna är datainsamling, kontroll och tillsyn av fiske, projekt för kompetensutveckling, bättre vattenmiljö, miljömässigt hållbart fiske och vattenbruk, utveckling av produkter och processer, kommunal planering av vattenbruk, miljöinvesteringar inom fisket och vattenbruket,

bildande av producentorganisationer och att för dem ta fram produktions- och saluföringsplaner (Jordbruksverket 2012:29f).

Vi analyserar här enbart de tre första kategorierna, högt, lägre och ej prioriterade åtgärder. Anledningen till detta är att de övriga två kategorierna bland annat handlar om verksamheter som existerar i en allt för liten skala för att den ska vara intressant för vår studie. Exempel på detta är *Miljöersättning för odling av musslor* där Sverige inte ens har någon fungerande produktion av miljömusslor (Jordbruksverket 2012:154f).

I rapporten är varje åtgärd uppdelad på 13 punkter. Dessa är artikel och prioriterat område, syfte, beskrivning av åtgärden, målgrupp, villkor för sökanden, stödbelopp, omfattning av åtgärden, urvalskriterier, samhällets motiv för åtgärden, effekter för samhället, intresse i nuvarande program, kontrollerbarhet och hanterbarhet samt slutligen acceptans. Detta gör att alla åtgärder får i stort sett lika stort innehållsmässigt utrymme till skillnad från det nuvarande fiskeriprogrammet.

4.2.2.1 Ekonomiska idealtypen

Syftet med Jordbruksverkets rapport är att presentera åtgärder som gör nytta för både miljön och samhället. Det fastläs att de föreslagna åtgärderna ska främja ett hållbart och konkurrenskraftigt fiske samt att åtgärderna som bidrar till detta även ska vara till nytta för övriga samhället (Jordbruksverket 2012). Vi kan alltså redan i syftet se en viss prioritering av ekonomiska ideal, då det främsta syftet är att främja ett konkurrenskraftigt fiske. De bidragande åtgärderna ses i sin tur bidra till en nytta för övriga samhället.

De nya förslagen genomsyras till stor del av ett ekonomiskt ideal. Det finns en grundläggande övertygelse om att tekniska lösningar och teknologisk utveckling ska lösa miljöproblemen. Exempel på detta är ”stödja projekt som sprider kunskap om ny teknik som exempelvis redskap för ett selektivare fiske och hållbar odling av vattenbruksarter” under kapitlet kompetensutveckling och informationsinsatser (Jordbruksverket 2012:51). Andra resonemang som tyder på ett ekonomiskt ideal är exempelvis ”att stimulera vidareförädling [av fiskeprodukter] har positiva samhällseffekter eftersom detta bidrar till att långsiktigt förstärka yrkesfiskets och vattenbrukets konkurrenskraft och utvecklingsmöjligheter” (Jordbruksverket 2012:68). Precis som i det nuvarande svenska

fiskeriprogrammet fokuserar förslaget på fusionen av de ekonomiska och ekologiska dimensionerna. Både miljön och näringslivet gynnas när till exempel nya bränslesnålare fartyg börjar användas.

I rapporten finns det dessutom kapitel som präglas mer än andra av olika idealtyper. Åtgärderna kring kontroll och tillsyn av fiske, system för överlåtbara fiskenyttjanderätter och investeringar inom fiske är nästan uteslutande ekonomiska. Överlag präglas de prioriterade åtgärderna av ett ekonomiskt ideal där åtta av tio relevanta kapitel fokuserar främst på ekonomiska åtgärder.

4.2.2.2 Ekologiska idealtypen

I likhet med det nuvarande fiskeriprogrammet är det svårt att hitta renodlade ekologiska åtgärder i förslaget. Detta trots att det tidigt i förslaget slås fast att ”havs- och fiskeriprogrammet ska ha tydligt miljöfokus” och att det finns ett behov av att ”bättre bevara de marina biologiska resurserna” (Jordbruksverket 2012:23). Förklaringen till detta är att de flesta åtgärder som syftar till miljöhänsyn i grunden bygger på ekonomiska ideal som teknisk utveckling och marknadslösningar. Ur en strikt ekologisk modernistisk tolkning existerar inte konflikten mellan ekonomi och ekologi, och således ses teknisk utveckling både som en ekonomisk och miljömässig åtgärd. I vår tolkning får dessa åtgärder dock en ekonomisk prägel och sorteras in under den ekonomiska idealtypen.

Det finns dock åtgärds punkter som präglas av ett ekologiskt ideal. Det tydligaste exemplet är utveckling av skyddade områden i vattenmiljöer. Där nämns biologisk mångfald och marina ekosystem som viktiga för ett hållbart fiske (Jordbruksverket 2012:77). Ett sådant synsätt tolkar vi in under den ekologiska idealtypen.

Det står dock klart att i vår tolkning är ekologi helt klart underordnat ekonomi i förslaget.

4.2.2.3 Sociala idealtypen

Den idealtyp som nämns minst inom de prioriterade åtgärderna är den sociala. När det nämns är det oftast som en positiv bieffekt till en annan åtgärd. Ett exempel är åtgärden datainsamling, som beräknas ge ”positiva miljöeffekter som dessutom är kollektiva nyttigheter” och ”indirekta effekter genom att långsiktigt verka för förbättrade bestånd och ökad lönsamhet inom fiskesektorn, vilket påverkar många olika grupper i samhället i en positiv riktning, exempelvis konsumenter, fiskerinäringen och andra relaterade näringar” (Jordbruksverket 2012:41). Att andra relaterade näringar och grupper (exempelvis affärer och butiker) eller kollektiva nyttigheter (som skolor och transporter) förbättras när fiskenäringen förbättras är alltså bara en positiv bieffekt. Fokus för åtgärden är fortfarande att förbättra lönsamheten inom fiskeindustrin.

Exempel på när främst den sociala idealtypen står i fokus är ”både kulturmiljön och näringsverksamheten i kust- och fiskesamhällen är starkt präglad av kustfiskets verksamheter. Åtgärden är därmed även viktig för bevarandet av det småskaliga kustfisket och dess kulturmiljöer” (Jordbruksverket 2012:113). Det konstateras att det är viktigt att bevara det småskaliga kustfisket, vilket kan anses vara en ekonomisk åtgärd. Men då rapporten särskilt nämner det småskaliga fisket och inte hela fiskeindustrin tolkar vi detta som att det främst är fiskeregioner och mindre fiskesamhällen där det småskaliga fisket fortfarande är en viktig näringsgren som prioriteras.

De åtgärds punkter inom rapporten som främst nämner sociala faktorer är ej prioriterade åtgärder och bortvalda åtgärder vilket gör att vi tolkar att den sociala idealtypen är den minst prioriterade av våra tre typer.

4.2.3 Sammanfattande reflektioner

Det centrala i både den nuvarande lagstiftningen och det tekniska underlaget är att fokus ligger på utvecklingen av fiskenäringen. Det konstateras att fiskenäringens överlevnad och konkurrenskraft måste säkras. Vidare föreligger en stor tilltro till teknologisk utveckling och tekniska lösningar för att lösa miljöproblemen, exempelvis att minska överfisket genom utveckling av effektivare fiskeredskap. Miljön står förvisso i centrum i båda

dokumenterna, men då främst som en positiv bieffekt till teknologisk och ekonomisk utveckling. I de flesta fall där ekologi och miljö nämns är det som en resurs som fiskerinäringen kräver för att kunna fungera, inte som något med ett eget värde. Båda dokumenterna genomsyras av fusionen av den ekonomiska och ekologiska dimensionen. Det är således svårt att hitta rent ekologiska ideal som inte bygger på en i grunden ekonomisk tankegång. Detta tolkas som att teorin om ekologisk modernisering är mycket starkt förankrad i båda dokumenterna. Detta är helt analogt med uppsatsens teoretiska ramverk där det konstateras att ekologisk modernisering är den miljöteori som präglat Sverige under lång tid (se avsnitt 2.2).

Vi finner således en liknande rangordning av hållbarhetsdimensionerna som på europeisk nivå: den ekonomiska dimensionen prioriteras högst, sedan den ekologiska och sist den sociala.

Det förefaller vara ett ökat fokus mot ekonomiska ideal i förslagen som presenteras i det tekniska underlaget. Den genomgripande tanken är att miljöproblemen går att lösa med hjälp av ekonomiska styrmedel och teknologisk utveckling och det är främst fiskerinäringen som ska göra detta. Statens roll är att fördela bidrag och ekonomiskt stöd till näringen. Miljöomställningen sker till stor del på frivillig basis. Detta tolkas som att den ekologiska moderniseringen fått ökad acceptans i förslaget.

En betydande skillnad mellan dokumenterna är prioriteringen av den sociala dimensionen, där det nya tekniska underlaget exempelvis inte nämner jämställdhet. Det är också ett större fokus mot folkhälsan samt bevarandet av de fiskeberoende regionerna i den nuvarande lagstiftningen. De sociala faktorer som nämns i det tekniska underlaget sorteras främst in under den ekonomiska idealtypen, då fokus främst ligger på utvecklingen av fiskerinäringen. Sociala faktorer som sysselsättningsaspekter, utbildningsinsatser och nyrekrytering ses mest som en positiv bieffekt av en konkurrenskraftig fiskerinäring. Detta kan tolkas som ett visst skifte i prioritering från den sociala till ekonomiska dimensionen.

4.3 Jämförande analys av EU och Sverige

I följande avsnitt presenteras en jämförande analys av EU:s och Sveriges nuvarande fiskelagstiftningar och förslag till reformer. Vid en jämförelse återfinns såväl likheter som skillnader mellan de olika texterna. Nedan presenteras de mest relevanta slutsatserna.

En av de främsta likheterna mellan den europeiska och den nationella nuvarande fiskelagstiftningen återfinns i rangordningen av hållbarhetsdimensionerna. Den ekonomiska dimensionen är i båda lagstiftningar den dimension som får mest genomslagskraft. Det ska dock påpekas att det inte rör sig om någon dramatisk övervikt för de ekonomiska värdena; alla tre hållbarhetsdimensionerna samspelar i bägge lagstiftningar. Det grundläggande syftet är dock att säkra fiskenäringens fortlevnad, och den ekologiska och sociala dimensionen ses mer som en positiv bieffekt av detta huvudmål. Båda lagstiftningar har således starka drag av ekologisk modernisering, helt analogt med den teori som tidigare presenterats. Gemensamt för båda lagstiftningarna är att den sociala dimensionen prioriteras lägst.

I det europeiska förslaget till reform finner vi en viss indikation att den ekologiska dimensionen fått en ökad prioritering. Förslaget konstaterar att miljöhållbarhet är en grundförutsättning för ekonomisk och social hållbarhet. Vidare har en ekosystemansats föreslagits. Detta tolkar vi som ett litet skifte mot ekologisk ekonomi. Denna tendens finner vi dock inte, något förvånande, i det svenska förslaget till nytt fiskeriprogram. Vi identifierar två tänkbara förklaringar till detta utfall. Den ena förklaringen är att ekologisk modernisering som teori har fått ökad acceptans i förslaget till den svenska reformen. Eftersom kärnan i ekologisk modernisering innebär att det inte existerar någon konflikt mellan ekonomi och miljö och att teknisk utveckling kan lösa miljöproblemen, ses i förslaget inte ekonomisk tillväxt och miljöhänsyn som ömsesidigt uteslutande utan snarare något som existerar i symbios. Om reformförslaget istället hade tolkats ur en strikt ekologisk modernistisk synvinkel är det sannolikt att analysen visat en ökning av både den ekologiska och ekonomiska dimensionen i det svenska förslaget till nytt fiskeriprogram. Den andra tänkbara förklaringen är att Europeiska Unionen som centraliserad lagstiftare kan vara mer ideologisk i sin lagstiftning än på nationell nivå där beslutet ska implementeras. På nationell nivå finns realpolitiska faktorer som står i vägen för

idépolitiska program, där exempelvis näringsliv och sysselsättningsmål konkurrerar med miljöhänsyn på ett mer konkret sätt än på överstatlig nivå.

Den sociala dimensionen är i bägge lagstiftningar den minst prioriterade dimensionen. I den föreslagna reformen till gemensam fiskeripolitik kan en liten ökning av den sociala dimensionen antydast, där en klausul om mänskliga rättigheter har införts. I det svenska förslaget kan vi dock tvärtom se en minskning i prioritet av den sociala dimensionen. Exempelvis är jämställdhet ett viktigt begrepp i den nuvarande lagstiftningen, något som inte återfinns i det tekniska underlaget.

5 Slutsats

Vi studerar i denna uppsats hur begreppet hållbar utveckling tolkas på europeisk och nationell nivå inom fiskepolitiken. Uppsatsens syfte är att ta reda på hur de tre hållbarhetsdimensionerna prioriteras på respektive nivå, undersöka eventuella likheter och skillnader samt se huruvida en förändring i prioriteringen skett över tid.

Nedan presenterar vi våra frågeställningar och de svar vi kommit fram till.

- Hur prioriteras hållbarhetsdimensionerna i fiskepolitiken på europeisk och nationell nivå och prioriteras de olika av de bägge aktörerna?
- Har det skett en förändring över tid i prioriteringen av hållbarhetsdimensionerna mellan den nuvarande lagstiftningen och de föreslagna förändringarna?

På både europeisk och nationell nivå finner vi att den ekonomiska dimensionen prioriteras högst, både i nuvarande lagstiftningar och i de förslag på förändringar som vi har analyserat. Fokus ligger på fiskenäringens konkurrenskraft och tekniska lösningar för att lösa miljöproblemen, snarare än ett synsätt där miljöhänsyn sätts först.

Vi ser en ökad prioritering av den ekologiska dimensionen i EU:s förslag till reform av fiskepolitiken, i vad som kan tolkas som ett litet skifte mot ekologisk ekonomi. I konsekvensanalysen som låg till grund för hela reformförslaget konstateras det att miljöhållbarhet är en grundförutsättning för ekonomisk och social hållbarhet. Vidare föreslås en ekosystemansats, där ekosystemen har ett egenvärde i sig själv. Vi kan dock inte se samma tendenser till en ekologisk ansats i det svenska tekniska underlaget. Tvärtom kan en antydning till viss ökning av den ekonomiska dimensionen i det svenska förslaget skönjas. Detta anser vi kan tolkas som ett uttryck för att teorin om ekologisk modernisering fått ökad acceptans i den svenska politiken. Ekologisk modernisering innebär att grön tillväxt, ekonomi och teknisk utveckling kan lösa miljöproblemen. Dessa begrepp har dock i analysen inte sorterats in under den ekonomiska idealtypen. Om texten istället tolkats ur ett strikt ekologiskt modernistiskt synsätt så skulle en ökning av både den ekonomiska och ekologiska dimensionen kunna identifieras, då det inom denna teori inte finns någon

konflikt mellan dessa begrepp. I analysen som presenteras i denna uppsats får dock den ekonomiska dimensionen, representerad i en ekonomisk idealtyp, högst prioritet.

Den sociala dimensionen är i bägge lagstiftningar den minst prioriterade dimensionen. Detta resultat kan förklaras på två sätt. En förklaring är att det beror på att lagstiftningarna fokuserar på de två dimensioner som anses vara de mest konflikterande, den ekonomiska och ekologiska. I fokuseringen på lösningen av konflikten mellan miljö och ekonomi blir de sociala aspekterna bortprioriterade. En annan förklaring till utfallet är utformningen av idealtyperna. Att fiskenäringen prioriteras skulle kunna anses vara en social åtgärd, då den leder till ökad sysselsättning i små samhällen som är beroende av fisket. I analysen tolkas dock alla åtgärder som gynnar fiskenäringen som ekonomiska. Det är möjligt att en alternativ utformning av idealtyperna hade kommit fram till ett annorlunda resultat.

I den föreslagna reformen till gemensam fiskeripolitik kan en liten ökning av den sociala dimensionen antydast, där en klausul om mänskliga rättigheter har införts. I det svenska förslaget kan vi dock tvärtom se en minskning i prioritet av den sociala dimensionen. Exempelvis är jämställdhet ett viktigt begrepp i den nuvarande lagstiftningen, något som inte återfinns i det tekniska underlaget.

5.1 Förslag till vidare forskning

Syftet med denna uppsats är att undersöka *om* det görs olika tolkningar av begreppet hållbar utveckling. Däremot har vi i denna uppsats inte de teoretiska instrument som krävs för att djupare analysera *varför* det tolkas olika på europeisk och nationell nivå. Ett förslag till vidare forskning vore därför att undersöka varför hållbarhetsdimensionerna prioriteras som de gör av de olika aktörerna inom fiskepolitiken. Givetvis går det också att göra liknande undersökningar där andra europeiska länders fiskepolitik jämförs med EU:s.

Vidare fokuserar denna uppsats på den nuvarande fiskepolitiken samt den kommande fiskepolitiken. Det vore därför intressant att göra en longitudinell studie för att undersöka hur fiskepolitiken har förändrats under en längre period.

Referenser

- Baker, Susan. (2007). Sustainable development as symbolic commitment: Declaratory politics and the seductive appeal of ecological modernisation in the European Union, *Environmental Politics* 16 (2) (ss. 297-317)
- Beckman, Ludvig. (2005). *Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina. (2000). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Brady, Mark. (2004). *Fiske i framtiden: hur förvalta en gemensam naturresurs?*. Lund: Livsmedelsekonomiska institutet (SLI)
- Brady, Mark & Waldo, Staffan. (2008). *Att vända skutan - ett hållbart fiske inom räckhåll*. Stockholm: Finansdepartementet, Regeringskansliet
- Bryman, Alan. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber
- Brännlund, Runar & Kriström, Bengt. (2012). *Miljöekonomi*. 2., utök., uppdaterade och bearb. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Costanza, Robert. (1997). *An introduction to ecological economics*. Boca Raton, Fla.: St. Lucie Press
- Daly, Herman E. (1993). Sustainable Growth: An Impossibility Theorem, i Daly, Herman E & Townsend, Kenneth N. *Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics* (ss. 267-273). Cambridge, Massachusetts: MIT Press
- Dryzek, John S. (2012). *The politics of the Earth: environmental discourses*. 3. ed. Oxford: Oxford University Press
- Eklund, Klas. (2010). *Vår ekonomi: en introduktion till samhällssekonomi*. 12., [rev. och utvidgade] uppl. Stockholm: Norstedt
- Europeiska kommissionen. (2009). *Reform av den gemensamma fiskeripolitiken: grönbok*. Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängénrud, L. (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

- Europeiska kommissionen. (2011). *Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om den gemensamma fiskeripolitiken*. KOM(2011) 425 slutlig.
- Europeiska unionens råd. (2002). Rådets förordning (EG) nr 2371/2002 av den 20 december 2002 om bevarande och hållbart utnyttjande av fiskeresurserna inom ramen för den gemensamma fiskeripolitiken, *Europeiska gemenskapernas officiella tidning*, L 358/59, 31.12.2002.
- FAO - Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2012). *The state of world fisheries and aquaculture 2012*. Rome: FAO
- Fegler, Cecilia & Unemo, Lena (red.) (2000). *Långtidsutredningen 1999/2000: [LU]. Bilaga 7, Vad är hållbar utveckling?*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Friman, Eva. (red.) (1999). *Med tanke på framtiden: en humanekologisk antologi*. Umeå: Forum för tvärvetenskap
- Galaz, Victor. (2005). Spelteoretiska perspektiv på miljöproblem, i Jagers, Sverker C. (red) *Hållbar utveckling som politik: om miljöpolitikens grundproblem* (ss. 5-25). Malmö: Liber
- Hajer, Maarten A. (1995). *The politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process*. Oxford: Clarendon
- Hannigan, John. (1995). *Environmental sociology: a social constructionist perspective*. London: Routledge
- Jagers, Sverker C. (2005). Hållbar utveckling som politik, i Jagers, Sverker C. (red) *Hållbar utveckling som politik: om miljöpolitikens grundproblem* (ss. 5-25). Malmö: Liber
- Jansen, Alf-Inge, Osland, Oddgeir & Hanf, Kenneth. (1998). Environmental challenges and institutional changes. An interpretation of the development of environmental policy in Western Europe, i Hanf, Kenneth & Jansen, Alf-Inge (red:er), *Governance and environment in Western Europe: politics, policy and administration* (ss. 277-327). Harlow: Addison Wesley Longman
- Jordbruksverket. (2012). *Tekniskt underlag Havs- och fiskeriprogram 2014–2020*. Jönköping: Jordbruksverket (Rapport 2012:29). Tillgänglig: http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra12_29w.pdf#page=1&zoom=auto,0,849 [2013-04-13]

- Kriström, Bengt & Ankarhem, Mattias. (2006). *Samhällsekonomiska aspekter och mått på hållbar utveckling: inklusive översikt av forskningslitteraturen inom området 2002-2004*. Östersund: Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS). Tillgängligt: http://www.itps.se/Archive/Documents/Swedish/Publikationer/Rapporter/Allmänna/A2006/A2006_009.pdf [2013-04-25]
- Lafferty, William M. & Meadowcroft, James R. (2000). *Implementing sustainable development: strategies and initiatives in high consumption societies*. Oxford: Oxford University Press
- Landsbyggsdepartementet. (2011). *Operativt program för fiskerinäringen i Sverige 2007–2013*. Stockholm: Landsbyggsdepartementet. Tillgängligt: <http://www.regeringen.se/sb/d/8723/a/96878> [2013-05-16]
- Lundqvist, Lennart J. (1998). Sweden: From environmental restoration to ecological modernisation, i Hanf, Kenneth & Jansen, Alf-Inge (red:er), *Governance and environment in Western Europe: politics, policy and administration* (ss. 230-252). Harlow: Addison Wesley Longman
- Lundqvist, Lennart J. (2000). Capacity-building or social construction? Explaining Sweden's shift towards ecological modernisation, i *Geoforum* 31 (ss. 21-32)
- Lundqvist, Lennart J. (2005). Ekologisk integrerad politik, i Jagers, Sverker C. (red) *Hållbar utveckling som politik: om miljöpolitikens grundproblem* (ss. 87-108). Malmö: Liber
- Meadows, Donella H. (1972). *The limits to growth: a report for The Club of Rome's project on the predicament of mankind*. London: Earth Island
- Miljödepartementet. (2004). *En svensk strategi för hållbar utveckling: ekonomisk, social och miljömässig : sammanfattning*. Stockholm: Miljödep., Regeringskansliet
- Miljövårdsberedningens promemoria 2006:1. (2006). *Strategi för ett hållbart fiske*. Stockholm: Miljövårdsberedningen
- Mol, Arthur P. J. (1996). Ecological modernisation and institutional reflexivity: Environmental reform in the late modern age. *Environmental Politics*, 5(2). (ss. 302-323)
- Pihl, Håkan. (2007). *Miljöekonomi för en hållbar utveckling*. 4., [omarb.] uppl. Stockholm: SNS förlag

SOU 2010:42. *Med fiskevård i fokus: en ny fiskevårdsplan: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze

WCED - World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future* [Elektronisk resurs]. Nairobi: United Nations Environment Programme, Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [2013-04-17]

York Richard & Rosa, Eugene A. (2003). Key challenges to ecological modernization theory: Institutional efficacy, case study evidence, units of analysis, and the pace of eco-efficiency. *Organization and Environment*, 16 (3). (ss. 273-288).

Zannakis, Mathias. (2005). Hållbar utveckling och genomförande av internationella miljöavtal, i Jagers, Sverker C. (red) *Hållbar utveckling som politik: om miljöpolitikens grundproblem* (ss. 181-202). Malmö: Liber